

Nichifor Crainic

Arhid. Prof. Ioan I. Ică jr.

Pe 24 decembrie 2009 s-au împlinit două decenii de la revoluția care în decembrie 1989 a condus la eliberarea României de sub teroare istorică a o jumătate de secol de regim comunist. Aceeași zi era marcată și de o aniversare uitată: puțini își mai aduc aminte că se împlineau 120 de ani de la nașterea poetului, publicistului și teologului român Nichifor Crainic. Momentul este așadar propice pentru o scurtă evocare a uneia din cele mai importante figuri ale teologiei ortodoxe a secolului XX, dar și una dintre personalitățile cele mai controversate și hulite din istoria culturii române a veacului trecut. Mai ales că, întrucât centenarul nașterii sale coincide cu înseși momentele revoluției din decembrie, el nu a fost marcat atunci așa cum s-ar fi convenit.

Primul deceniu de după 1989 a adus cu sine pe lângă o serie de evocări în presă și câteva importante editări și reeditări, între care s-au evidențiat: apariția celor două volume de memorii: *Zile albe, zile negre*, în 1991, și *Pribeag în țara mea. Mărturii din închisoare*, în 1996, editarea cursului de mistică la Iași, în 1993, sub titlul: *Sfințenia – împlinirea umanului* și a cursului despre *Dostoievski și creștinismul rus* la Cluj, în 1998, publicarea eseului inedit despre *Spiritualitatea poeziei românești*, în 1998, alături de reeditarea *Nostalgiei paradisului*, în 1994 sau a volumelor de eseuri *Ortodoxie și etnocrație*, în 1997, și *Puncte cardinale în haos*, în 1998, precum și, tot în 1997, a poeziilor antume din anii 1916-1944. Pentru o evaluare atentă lipsește însă o ediție integrală a întregii publicistici a teologului-scriitor risipită în paginile ziarelor și revistelor de cultură interbelice. Câteva revelații – scrisori, fotografii, poezii, studii și „memoriul” de apărare la actul de acuzare din decembrie 1947 – au adus manuscrisele eliberate în 1993 din arestul fostei Securități de către Serviciul Român de Informații și care au stat la baza masivului și indispensabilului număr 100 al revistei *Manuscriptum* publicat în 1995 de Muzeul Literaturii Române. Toate acestea ne permit astăzi o restituire mai aproape de adevăr a parcursului biografic și intelectual al acestei personalități de anvergură a României interbelice. Implicat în vii dispute și polemici, Nichifor Crainic a cunoscut între cele două războaie gloria și notorietatea scenei politice

Arhid. Ioan I. Ică jr.

și culturale; pentru ca, după august 1944, să cunoască exilul intern și represiunea prelungită a unor mult prea lungi ani de închisoare, prelungiți într-o ostracizare definitivă din circuitul publicistic și cultural. Iar atunci când s-a scris despre el și „gândirism” în România comunistă (D. Micu, 1975, sau Z. Ornea, 1980, dar și 1996), s-a făcut într-un ton de contestare și vehemență demascatoare („reacționar”, „antiprogresist”, „mistic”, „fascist”, „retrograd”), departe de rigorile obiectivității. Așa se face că „demascările”, ignorările și uitările nemeritate au continuat și după decembrie 1989, și ele persistă și astăzi.

Nichifor Crainic a văzut lumina zilei pe 12/24 decembrie 1889 în satul Bulbucata, județul Vlașca (azi Giurgiu). Fiu al țăranilor săraci Nedelea și Stana Dobre, copilul Ion Dobre, fiindcă acesta era numele adevărat al viitorului poet și teolog, a urmat, cu întreruperi din cauza dificultăților materiale, școala primară din satul natal. După care între 1904-1912 a fost elev bursier la Seminarul Central din București. Aici a avut parte, pe lângă mult ritualism, și de o bună instrucție intelectuală cu profesori ca Iuliu Scriban. Coleg de clasă și șef de promoție l-a avut pe Dumitru Cornilescu (1891-1975), viitorul traducător al *Bibliei* britanice protestante convertit la protestantism. Se pasionează de literatura și publicistica națională ale lui Nicolae Iorga, sub auspiciile căreia își face, în 1907, debutul literar ca elev într-o revistă din Iași, publicând în anii următori ca seminarist sub diverse pseudonime (I.D. Nichifor, D.I. Crainic) și în reviste de prestigiu ca *Ramuri* din Craiova, *Lucașfărul* din Sibiu, *Viața Românească* din Iași, dar și *Semănătorul* și *Neamul Românesc* scoase de Nicolae Iorga. Continuă să publice și în anii 1912-1916 când, fiind în același timp cântăreț la biserica Zlătari, urmează cursurile Facultății de Teologie din București. E remarcat de tânărul profesor de dogmatică Ioan Mihălcescu, care-l îndrumă spre apologetică, dar absența spiritualității face ca studiile teologice să îi apară abstracte, excesiv de raționaliste și istoriste. La rândul său, mediul universitar bucureștean dominat de pozitivism științific (P.P. Negulescu, M. Dragomirescu, C. Rădulescu-Motru) i se pare tern și mediocru, cu excepția profetismului lui N. Iorga.

Anul 1916 este un an al împlinirilor, dar și al catastrofelor personale și naționale. Devine licențiat în teologie și publică primul volum de poezie, *Zâmbete în lacrimi*. Dornic să ocupe parohia Zlătari din capitală, se căsătorește rapid. Mitropolitul Conon refuză să-l numească, în ciuda insistențelor și presiunilor. Urmează la scurt timp divorțul de prima soție și intrarea României în Primul Război Mondial, înfrângerea României și moartea tatălui. Este mobilizat sergent la spitalul din Iași, colaborând asiduu cu articole și poezii la *Neamul Românesc* al lui N. Iorga. Reîntors la București, devine redactor la *Dacia*, condusă de Al. Vlahuță și, ulterior, la *Lucașfărul*, mutat de Goga de la Sibiu la București. În 1919 publică volumul *Icoanele vremii*, în care adună articole și poezii din anii de război, iar în

1920 îi apare un nou volum de poezii, *Darurile pământului*. Sunt ani de criză, în care suferă atât de pe urma eșecului căsătoriei, cât și a dezorientării unei generații rămase fără ideal odată cu realizarea unității naționale.

Între 1920-1921 se află la Viena împreună cu prietenul său, viitorul critic de artă și istoric Al. Busuioceanu (1896-1961), dar și cu Lucian Blaga (1895-1961), cu care va lega o lungă amicitie și colaborare literară. Tot aici o cunoaște pe cea de-a doua soție, Aglae, studentă la medicină, cu care se și căsătorește. La Viena descoperă mistica, atât în varianta ei orientală (prin orientalistul Paul Deussen) și occidentală a lui A. Silesius și M. Eckhart prin filiera poeziei germane a lui R.M. Rilke (1875-1926), dar și pe cea ortodoxă bizantină prin intermediul poetului dadaist Hugo Ball (1886-1927), convertit la catolicism și autor al unei importante cărți despre „creștinismul bizantin”. În fața excesului de istorism și scolasticism al teologiei academice, are revelația misticii ca experiență vie care-l face pe om „contemporanul lui Dumnezeu”, iar nu prizonierul trecutului sau schemelor gândirii proprii. Tot la Viena descoperă prin intermediul șvabului din Caransebeș René Fülöp Müller (1891-1963), traducător din Dostoievski, opera marelui scriitor rus. În mai 1921 i se naște aici și unica fiică, Furtuna Ioana. În aceeași lună la Cluj un grup de tineri scriitori: L. Blaga, A. Maniu, G. Mihăescu, în frunte cu Cezar Petrescu înființau revista literară, artistică și socială *Gândirea* cu un program anti-avangardist și neotraditionalist românesc. Crainic devine prin L. Blaga colaborator constant al revistei cu poezii și ulterior cu eseuri programatice – „Iisus în țara mea” (1923), „Parsifal” (1924) sau „Între Apollo și Iisus” – impunându-se în câțiva ani drept teoreticianul acestui curent literar și de opinie din cultura română interbelică cunoscut sub numele de „gândirism”. În această revistă, a cărei redacție s-a mutat la sfârșitul lui decembrie 1922 la București, s-au afirmat scriitorii: L. Blaga, I. Pillat, V. Voiculescu, S. Tudor, M. Călinescu, dar și criticii literari: T. Vianu, O. Papadima, V. Băncilă și mulți alții.

Întors în țară, Crainic, care în 1921 publicase volumul de însemnări de călătorie din Transilvania și Basarabia intitulat *Priveliști fugare*, devine între 1922-1930 consilier cultural al Fundației Culturale Principele Carol, susținătoare a Editurii Cultura Națională, unde a îngrijit colecția „Cartea vremii” (28 de titluri de opere ale scriitorilor români și străini). Publică în colaborare și o serie de manuale școlare. În toți acești ani desfășoară o intensă activitate publicistică la revistele literare ale vremii. În 1924 reorganizează cu P. Șeicaru și V. Ion Popa *Neamul Românesc* al lui Iorga, plecat la Sorbona, și participă împreună cu P. Șeicaru la înființarea noului ziar de orientare tradiționalist-conservatoare *Cuvântul*, fiind timp de un an și jumătate redactorul paginii „Duminică”. În 1926 Crainic îl va aduce în locul său ca titular al acestei rubrici de la *Cuvântul* pe ziaristul și profesorul de

Arhid. Ioan I. Ică jr.

logică și metafizică Nae Ionescu (1890-1940). În 1925 publică volumul *Cântecele patriei*, în care strânge poeziile publicate în presa anilor 1916-1918.

1926 este un an decisiv pentru scriitorul teolog. Nichifor Crainic își legalizează acum acest pseudonim literar și preia conducerea efectivă a *Gândirii*, abandonată de Cezar Petrescu, plecat la Paris, asigurând material apariția ei aproape neîntreruptă în 10 numere pe an din ianuarie 1926 și până în august 1944. (În același an Nae Ionescu preia conducerea ziarului *Cuvântul*, revista *Gândirea* și ziarul *Cuvântul* reprezentând principalele tribune de manifestare literară și politică ale tradiționalismului românesc interbelic.) Tot acum intră și în politică, devenind pentru patru luni secretar general la Ministerul Cultelor și Artelor sub ministrul Vasile Goldiș. În 21 decembrie 1925, când prințul Carol II renunță la tron de dragul metresei sale, Magda Lupescu, Crainic scrie pe 4 ianuarie 1926 răsunătorul articol „Sacrificiul enigmatic” și-i dedică prințului demisionar un număr special al *Gândirii*, afișându-și deschis „carlismul”.

Tot în 1926 Crainic devine profesor universitar la noua Facultate de Teologie din Chișinău creată la inițiativa ministrului culturii, filozoful Ion Petrovici (1882-1972). Timp de șase ani va face naveta București–Chișinău, unde a ocupat catedra de Literatură religioasă modernă. Cursul faimos despre „Dostoievski și creștinismul rus” reprezenta introducerea literară la cursul de Elemente de mistică ortodoxă, sub haina literaturii Nichifor Crainic impunând primul curs de mistică ortodoxă de la facultățile de teologie ortodoxă – o prioritate românească în școlile superioare de teologie din spațiul panortodox.

În același timp, Crainic, devenit directorul *Gândirii*, precizează termenii opțiunii culturale, literare și politice tradiționaliste proprii „gândirismului” în eseuri programatice, cum au fost: „A doua neatârnare”, din 1926, sau „Sensul tradiției”, din 1929. În contra imitației culturii occidentale și modernismului susținut de Eugen Lovinescu (în faimoasa sa *Istorie a civilizației române moderne*, 1924-1925), Crainic pledează pentru creație modernă inspirată din valurile autohtonismului și tradiționalismului românesc. Spre deosebire însă de tradiționalismul liber sub semnul precreștinului „Dionysos” susținut de Lucian Blaga, Crainic va milita pentru un tradiționalism ortodox inspirat din teologia mistică și a frumosului a lui „Dionisie Areopagitul”. *Gândirea* a stat astfel sub semnul acestei bipolarități în ce privește înțelegerea creștină teologic-ortodoxă și necreștină a sensului tradiției promovate de cei doi prieteni, Crainic și Blaga, care a devenit conflict abia în 1942. Peste viziunea „pământului” românesc promovată de *Sămănătorul*, Crainic dorea ca *Gândirea* să boltească „cerul” spiritualității ortodoxe.

Situația României avea să se complice în plan intern prin evoluții dramatice începând din 1927. E anul în care mor regele Ferdinand (în iulie) și Ionel Brătianu (în octombrie), dar și anul înființării Legiunii Arhanghelului Mihail. În haosul

creat de prima regență în numele minorului Mihai I, gestionat până în 1933 de guverne țărăniște (care au pus capăt guvernării liberale din anii 1922-1928), tineretul naționalist marginalizat de politicieni și aflat în căutarea unei revoluții de dreapta se radicaliza într-un sens extremist. Între 1927-1928 Crainic colaborează la ziarul *Curentul* condus de Pamfil Șeicaru, de care se va despărți însă în curând pe motive de divergențe ideologice, cum se despărțise anterior de *Cuvântul* lui Nae Ionescu și de tânăra generație de intelectuali coagulată în jurul acestuia (M. Vulcănescu, M. Eliade și ceilalți). În 1929 este ales pentru scurt timp deputat independent pe listele Partidului Național Țărănesc. În 1930 i se decernează Premiul Național de Poezie și participă la Arles, în sudul Franței, la sărbătorirea centenarului lui Frédéric Mistral. E prezent și la Geneva la lucrările Societății Națiunilor care dezbată, sub președinția lui Nicolae Titulescu, ideea Statelor Unite ale Europei, respinsă de Crainic ca o formulă supranațională de tip masonic (ulterior îi va opune ideea unei Europe unite a națiunilor creștine).

Alături de Nae Ionescu, Cezar Petrescu și Mihail Manoilescu, Crainic a jucat un rol important în campania de presă care s-a soldat cu readucerea ca rege pe tronul României a lui Carol II. Anii domniei acestuia, 1930-1940, au fost ani de tot mai acută instabilitate politică, machiavelicul rege „play boy” fiind angajat – alături de camarila sa – într-un joc politic complex și periculos care avea să-l conducă în 11 februarie 1938 la proclamarea dictaturii personale. În tot acest interval Carol II a slăbit sistematic partidele politice tradiționale și a discreditat democrația parlamentară intrând, în același timp, într-un conflict pe viață și pe moarte cu Legionea ca urmare a refuzului liderului acesteia, Corneliu Codreanu (1899-1938), de a-i preda conducerea tineretului naționalist ortodox înregimentat în Legiune.

După 1931, când îi apare ultimul volum de poezii: *Țara de dincolo de veac* (retipărit în 1936), Crainic poetul face loc teologului, eseistului și publicistului militant. Pe 1 decembrie 1932 e chemat profesor titular la Facultatea de Teologie din București, unde va preda până în 1944, inițial Istoria literaturii bisericești și religioase moderne, catedră sub al cărei nume a ținut de fapt cursuri de ascetică și mistică: între 1932-1933 a reluat cursul despre „Dostoievski și creștinismul rus”, urmat în 1933-1934 de „Elemente de teologie mistică”, iar apoi de cele două cursuri capitale de mistică ortodoxă în 1935-1936 și de mistică germană („Magistrul Eckart și școala sa”) în 1936-1937, cursuri ce constituie esențialul operei teologice a teologului-scriitor Nichifor Crainic.

În intervalul ianuarie 1932-decembrie 1933 înființează și conduce ziarul independent *Calendarul*. Pe fundalul sumbru al crizei economice și sociale a acestor ani Crainic își deplasează tot mai mult publicistica de pe religios și estetic pe politica militantă. Este perioada apropierii de Codreanu și de legionari, al căror mentor spiritual s-ar fi dorit (aceștia i-l vor prefera însă pe Nae Ionescu); a se

Arhid. Ioan I. Ică jr.

vedea eseuul „Tineretul și creștinismul” din numărul *Gândirii* din martie 1933. Călătorește în Italia fascistă, unde are două întrevederi cu ducele Mussolini, convertindu-se în promotor al național-socialismului corporatist italian și adept al ieșirii României din alianțele tradiționale cu Franța și Anglia și al intrării în axa Roma-Berlin. În octombrie 1933 scrie în *Calendarul* articolul „Țara regelui Wieder și a reginei Duduca”, în care atacă promiscuitatea concubinajului lui Carol II cu Elena Lupescu și camarila acestora, în urma căruia ziarul a fost suspendat 15 zile din ordinul prim-ministrului liberal I.G. Duca. Acesta din urmă dizolvă în noiembrie „Garda de Fier” legionară, fiind asasinat pe 29 decembrie de câțiva legionari pe peronul gării din Sinaia. A doua zi, Nichifor Crainic e arestat sub acuzația de a fi instigatorul moral al asasinatului și este închis la Jilava cu alți 360 de legionari. *Calendarul* este suprimat, *Gândirea* încetându-și apariția și ea din mai 1933 până în octombrie 1934. Ieșit din închisoare, publică în *Gândirea* o „mărturisire de credință” în Dumnezeu și neam, încercând totodată platforme de mediere între diferitele grupări naționaliste: în 1934 fuziunea, la cererea lui Octavian Goga, între partidul acestuia și Garda de Fier e refuzată de Codreanu; în iulie 1935 Crainic realizează însă, tot la cererea lui Goga, fuziunea partidului acestuia și a ligii anti-semitului A.C. Cuza în Partidul Național Creștin, din care se retrage însă câteva luni mai târziu. În 1937 editează revista *Sfarmă-Piatră*, suprimată la scurt timp de guvern, revistă în care face critica naționalismelor românești existente, inclusiv al celui legionar cu asocierea ilicită între „Hristos și revolver”, și cristalizarea unui program practic a „naționalismului creator”. Iar în 1938 este timp de două luni codirector la *Porunca vremii*.

Sunt anii clarificărilor și delimitărilor polemice privitoare la sensurile naționalismului românesc „autentic”, în care începând din 1935 Nichifor Crainic apare secondat îndeaproape de pr. Dumitru Stăniloae din Sibiu, care devine un colaborator statornic al *Gândirii* până în 1944. Într-un eseu curajos din 1935 intitulat „Rasă și religie”, Crainic critică rasismul ideologiei noii Germanii naziste și eforturile ei ilicite de a „germaniza” creștinismul drept o „naturalizare” inacceptabilă a acestuia din urmă. Rasismul german vrea nu doar un pământ național, ci și un cer național, pe când „pacea Europei înseamnă: pământ național și cer creștin comun”. În același număr pr. Stăniloae publică eseuul „Ortodoxie și națiune”, ca două numere mai încolo Crainic să facă apologia „Romei universale” a lui Mussolini și să elogi-eze în Coșbuc „poetul rasei noastre”. În 1935 *Gândirea* publică „Spațiul mioritic” al lui Lucian Blaga (cum în 1931 publicase *Eonul dogmatic*) și începe o polemică prelungită cu *Românismul* lui Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), în care Nichifor Crainic, secondat fidel de pr. Dumitru Stăniloae, opune naturalismului filozofului necesitatea spiritualității și Ortodoxiei pentru un naționalism autentic. Lui Rădulescu-Motru îi este opusă figura dr. Nicolae Paulescu (1869-1931), „fon-

datorul naționalismului creștin”. Polemica se continuă în 1937 cu discipolii lui Nae Ionescu de la *Predania* (care încearcă să-l compromită ca profesor aducând aminte faptul real că profesorul universitar Crainic nu avea nici un fel un doctorat, iar licența în teologie o obținuse în 1916 doar printr-un examen oral) și cu Radu Dragnea, în fața cărora pr. Stăniloae subliniază dimensiunea *morală* constitutivă a adevăratului naționalism, iar Crainic dezvoltă tema „Ortodoxiei – concepția noastră despre viață” prezentată într-o conferință din 1936 la Sibiu, dar glosează admirativ și despre relația dintre „creștinism și fascism” în Italia.

Aceste contribuții sunt incluse de Nichifor Crainic, împreună cu alte eseuri militante din *Gândirea*, în două volume de publicistică de politică culturală extrem de populare în epocă: *Puncte cardinale în haos* (titlul unui eseu din 1931), apărut în 1936 și *Ortodoxie și etnocrație*, publicat în 1938. (Și aici Crainic va fi urmat îndeaproape de pr. Stăniloae care, în 1939, își adună eseurile din *Gândirea* în volumul publicat la Sibiu sub titlul *Ortodoxie și românism*.) Volumul din 1938 reproduce în anexă utopia politică a lui Nichifor Crainic cristalizată – după un periplu dominat de adeziuni și deziluzii care l-au condus de la iorghism și țărănism, trecând prin carlism și gardism (legionarism) – la formula „Programului Statului Etnocratic” (publicat inițial în 1937 în *Sfarmă-Piatră*). În esență, acesta este o variantă ortodoxă a corporatismului fascist italian, discipolii directorului *Gândirii* văzând în acest program „doctrina salvării și misiunii noastre” (Pan M. Vizirescu). Punctul de plecare al acestuia este România ca națiune creștină, a cărei expresie socială organizată trebuie să fie un stat național și confesional-ortodox. În concepția doctrinarului politic Crainic, locul *demos*-ului abstract al statelor democratice compus din mase și clase amorfă compuse din indivizi anonimi trebuie luat de *ethnos*-ul concret alcătuit din profesii și tradiții culturale și religioase. Statul acestuia e instrumentul care să asigure afirmarea de sine națională, religioasă și profesională a românilor organizați în corporații; el este unul „etnocratic” și „demofil”, riguros moral și comunitar. Menirea lui e să asigure dominația autohtonilor în economie, administrație și cultură pe baza principiului proporțional, precum și afirmarea elitelor în cultul omului eroic, individ spiritual liber (nu liberal) dedicat comunității de credință și neam prin moralitate, tradiții culturale și religie. Este un stat autoritar bazat pe afirmarea drepturilor comunității peste cele ale indivizilor și chemat să reprime deschis imoralitatea, bogăția și viciile și să subordoneze minoritățile majorității etnice dominante.

Istoria României și a Europei întregi se precipită însă rapid spre catastrofă (în martie 1938 Germania ocupa Austria, iar în septembrie și Cehoslovacia). După alegerile din noiembrie 1937, Carol II, simțind că jocul politic îi scapă de sub control, proclamă pe 11 februarie 1938 dictatura regală, desființează partidele politice și, prin intermediul lui Armand Călinescu, în cadrul unui guvern prezidat inițial

Arhid. Ioan I. Ică jr.

de patriarhul Miron Cristea, declanșează lichidarea mișcării tineretului naționalist. Nicolae Iorga îi intentează un proces lui Codreanu, care e condamnat la șase luni de închisoare. În acest timp Armand Călinescu intentează lui Codreanu un proces de trădare de țară (acuzat că ar vrea să dea România pe mâna Germaniei), în care ca martor al apărării e citat și Crainic. Liderul legionarilor e condamnat la zece ani de temniță grea și e asasinat împreună cu liderii mișcării în noaptea de 29-30 noiembrie 1938. Reprimarea brutală va arunca România într-o spirală a violențelor interne, care vor spori într-un crescendo barbar și absurd, un al doilea moment sângeros fiind legat de represaliile de stat care au urmat asasinării de legionari a lui Armand Călinescu pe 21 septembrie 1939.

Nemulțumit de depoziția lui Crainic în procesul lui Codreanu, Armand Călinescu include, drept represalii, catedra acestuia pe lista posturilor universitare raționalizate la sfârșitul lui 1938 printr-o lege specială aprobată de prim-ministrul patriarh Miron Cristea, care a suprimat astfel catedra de teologie ascetică și mistică! Nichifor Crainic e trecut la catedra de dogmatică și apologetică vacantată prin alegerea profesorului-arhiereu Irineu-Ioan Mihălcescu ca locțiitor de episcop al Râmnicului pe 1 noiembrie 1938, iar pe 29 noiembrie 1939 ca mitropolit al Moldovei (până pe 16 august 1947). Obligat astfel să se improvizeze în apologet, Nichifor Crainic redactează și susține în intervalul 16 ianuarie-20 mai 1939 un curs inedit de teologia culturii.

Publicat în 1940 sub titlul *Nostalgia paradisului*, el constituie principala sa operă teoretic-filozofică, voindu-se totodată o fundamentare a opțiunilor culturale tradiționaliste pentru care milita în paginile *Gândirii*. Volumul era rezultatul reflecțiilor proprii pe marginea amplei dezbateri pe teme filozofice ale culturii și esteticii din spațiul cultural european și românesc în primele decenii ale secolului XX; de la *Ideea unei teologii a culturii* a lui P. Tillich (1919) și *Sensul creației* a lui N. Berdiaev (trad. germ. 1927) la *Trilogia culturii* a lui L. Blaga (1935-1937), trecând prin *Esteticile* lui M. Dragomirescu (1901) sau T. Vianu (1934). Scrisă sub semnul „modului teandric” (titlul introducerii), lucrarea era o analiză a relațiilor dintre religie și cultură (partea I) și teologie și estetică (partea II) încheiate cu propunerea de lectură în cheie metaforic-teologică a fenomenului culturii și artei (partea III). Întreaga creație omenească este văzută drept produsul unei imense și irepresibile nostalgii, țâșnind dintr-o trăire fundamentală care colorează existențial întreaga cunoaștere și activitate a omului: sentimentul rupturii unei unități ideale a existenței și a durerii pe calea de întoarcere spre această patrie simbolizată de paradis. Paradisul este însă dublu: pământesc și ceresc, cum dublă este și nostalgia lui. Nostalgia sau memoria paradisului terestru e motorul civilizației materiale care rămâne în cadrele existenței actuale supuse morții, iar nostalgia sau aspirația paradisului ceresc e mobilul ultim al culturii spirituale care se confrunta

cu problema morții și a sensului general al existenței. Comunitatea inițială pierdută e actualizată în mod real prin credință în Biserică de sfinți, iar în mod simbolic de cultură și creația umană, mai ales de cea artistică. Fără a fi religie, arta poate pregăti sufletele pentru religie prin creațiile genilor artistice (gen Dante, Milton, Eminescu, Dostoievski), ale căror opere dobândesc un statut profetic.

În anii dictaturii regale – 1938-1940 – Crainic revine în eseurile publicate în paginile *Gândirii* la temele estetice și teologice, gen „Copilărie și sfințenie” sau „Rugăciunea lui Iisus” în 1938 sau „R.M. Rilke” în 1939. Alături de capitole din viitoarea *Nostalgia paradisului*, Crainic se înscrie și cu poezii și articole în sensul cultului personalității lui Carol II („Rugăciune pentru Rege” sau „Regele și Biserica” în 1939 sau „Regele și cultura” în 1940). La sfârșitul lui decembrie 1939, când împlinea 50 de ani, scriitorul teolog luase hotărârea de a abandona activitatea ziaristică dedicându-se exclusiv catedrei și vieții literare. Lucrurile aveau să stea altfel.

În aprilie 1940 Crainic este ales, la propunerea Facultății de Teologie Evanghelică, „doctor honoris causa” al Universității din Viena, ceremonia programată pentru luna iunie fiind amânată la cererea sa pentru toamnă. Revista *Gândirea* se grăbește să consacre și ea numărul 4, pe aprilie 1940, în întregime lui „N. Crainic la 50 de ani”; în masivul număr omagial scriu evocări și prime evaluări ale multiplelor dimensiuni ale activității și scrisului acestuia nume de primă mărime ale culturii și teologiei românești interbelice, ca I. Petrovici (activitatea), N. Bălan (și timpul nostru), V. Voiculescu, D. Caracostea, L. Blaga, D. Botta, dar și D. Stăniloae (opera teologică), T.M. Popescu (în teologia noastră), E. Vasilescu (apologetul) și alții.

Ca răsplată a obedienței față de rege, Nichifor Crainic e numit în iunie ministru al propagandei în guvernul Gigurtu, guvernul care și-a legat numele de cele trei cedări (urmare a pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939) teritoriale impuse României în 1940 (Basarabia pe 26 iunie, Cadrilaterul pe 1 august și nordul Transilvaniei pe 30 august). Crainic demisionează din guvern pe 6 august; o lună mai târziu, pe 6 septembrie, Carol II este nevoit să abdice, iar puterea este preluată de comandantul legionar Horia Sima și generalul Ion Antonescu. România devine pentru câteva luni „stat național-legionar”. Numit pentru o scurtă perioadă de timp președinte al Radiodifuziunii, Crainic salută acum în *Gândirea* „Revoluția legionară”. Pe 5 noiembrie, prezent la Universitatea din Viena cu prilejul festivităților decernării titlului de „doctor honoris causa”, Crainic rostește conferința „Viața spirituală în România de astăzi” (repetată și la Universitățile din Breslau și Berlin). Asistă oripilat la asasinarea profesorilor Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, precum și la masacrele făcute la Jilava pe 27-28 noiembrie 1940 de către legionari – a căror asociere păgână între Hristos și revolver o denunțase deschis încă din

Arhid. Ioan I. Ică jr.

1937 –, și, câteva luni mai târziu, la rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941 zdrobită de armata condusă de generalul Antonescu susținut de armata germană din România.

În 1940 redevine, pentru patru luni, ministru al propagandei în guvernul de tip dictatorial al generalului Antonescu, în care calitate desființează toată presa evreiască ca parte a luptei împotriva influenței „iudaismului” în cultura română. Își publică acum o parte din articolele în sprijinul „noii ordini” totalitare impuse în Europa de Hitler în primul volum *I. Germania și Italia în scrisul meu din 1932 încoace* dintr-un ciclu intitulat *Lupta pentru spiritul nou*. La invitația canonistului Ștefan Țankov (doctor de Cernăuți), în mai 1940 face o vizită la Sofia, unde e primit de regele Boris care-l decorează cu ordinul Sfântul Alexandru. Ține aici o conferință despre Ortodoxie, „Patria noastră ecumenică”, în care promovează ideea creării unei uniuni a popoarelor ortodoxe din Balcani sub egida Reichului german, care în schimbul fidelității le-ar putea retroceda monumentul simbol al catedralei Aghia Sofia. Conferința de la Sofia, ca și altele din timpul războiului, este simptomatică pentru convingerea militantă a lui Crainic pentru care doar Germania „nouă” hitleristă era cea care putea ajuta România să recupereze Ardealul de Nord în schimbul alianței necondiționate la cruciada anti-bolșevică împotriva URSS și să-i acorde un loc în „noua Europă”. Pentru mentorul *Gândirii* anilor sumbri ai celui de-al Doilea Război Mondial sub svastică românii puteau în sfârșit realiza în politică, literatură și cultură România națională și tradițională.

Pe 22 mai 1941, Nichifor Crainic este primit solemn în Academia Română. Propus de G. Murnu încă din 1936 și de I. Petrovici în 1939, el nu întrunise voturile necesare decât pe 20 mai 1940, când la propunerea lui D. Caracostea a fost ales ca membru titular pe locul lăsat liber prin moartea lui O. Goga. La sesiunea solemnă de primire din 22 mai 1941 Crainic rostește discursul „Elogiu lui Octavian Goga”, la care răspunde Lucian Blaga (membru al Academiei din 1936). În prelungirea evocării din numărul omagial al *Gândirii* din 1940, când schițase „Începuturile și cadrul unei prietenii”, poetul-filozof creionează acum sub cupola Academiei un remarcabil portret al vechiului prieten și colaborator „Nichifor Crainic”. Om al câmpiei române, adoptat spiritual de Ardeal, Crainic intră solemn în Academie flancat de doi ardeleni: Goga și Blaga. Cu o operă poetică dominată de bipolaritatea pământ-cer (*Darurile pământului – Țara de dincolo de veac*), teologul-scriitor Crainic a depășit sămănătorismul prin gândirism, adăugând „pământului românesc” „cerul spiritualității răsăritene”. În jurul *Gândirii* îndrumate de el s-a dezvoltat o impresionantă creație literară tradiționalistă (poezie, eseu), atât de inspirație strict ortodoxă, „pe ogașele dogmaticii” creștine, cât și de sensibilitate general metafizică, liberă față de motivele creștine, și chiar „în duhul eresului” (aluzie la propria metafizică a Marelui Anonim, expusă deja de Blaga în *Diferen-*

țialele divine, din 1940, care provocaseră replica teologică a pr. D. Stăniloae de la Sibiu). Activității de animator al culturii și operei de gânditor ortodox ale lui Crainic i se datorează „invazia teologiei în cultura română postbelică”; datorită lui „teologia ortodoxă a devenit sare a culturii românești”. Intrând astfel în Academia Română, „Crainic nu vine singur, cu el intră în Academia Română Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul și Ioan Damaschin”.

Primirea în Academie exact înainte cu o lună de intrarea României în război împotriva URSS împreună cu Germania hitleristă a fost momentul de glorie și apogeu al parcursului biografic al teologului-scriitor Nichifor Crainic. În urma neînțelegerilor cu Mihai Antonescu, Crainic își dă demisia din guvern. Drept răzbunare, Mihai Antonescu orchestrează arestarea fiicei sale în vârstă de numai 19 ani, Ioana Fortuna Crainic, care este închisă două luni la Văcărești și încă o lună și jumătate de lagăr la Târgu Jiu, după care a rămas exmatriculată din Universitate. La sfârșitul anului 1941 și începutul lui 1942 scriitorul și profesorul de teologie Crainic (în 1941 își reprimise catedra de mistică) s-a îmbolnăvit grav: dublă otită, dublă mastoidită, meningită și pneumonie; se zbate între viață și moarte, fiind salvat miraculos după șase operații. Între 1942-1944 devine președintele cooperativei „Filmul românesc”, prin care călătorește în Germania și Italia pentru achiziționare de filme (cf. eseul „Filmul german”, din 1943).

Ortodoxismul tot mai strict al lui Crainic și opțiunile politice afișate au condus în timp la abandonarea revistei de majoritatea scriitorilor și colaboratorilor inițiali, până la sfârșit rămânându-i fideli doar V. Voiculescu și I. Pillat. Publicarea de către L. Blaga, la Sibiu în 1942, a cărții *Religie și spirit*, unde e negată orice revelație supranaturală, iar Hristos e doar un simplu mit, conduce nu doar la replica polemică a pr. D. Stăniloae în *Telegraful Român* la Sibiu, ci și la excluderea poetului-filozof de la *Gândirea*, al cărei co-fondator fusese în urmă cu două decenii. În eseul-conferință „Transfigurarea românismului” din 1943 N. Crainic îl acuză pe fostul prieten de caricaturizarea și negativizarea lui Dumnezeu ca Mare Anonim și de edificarea unei metafizici românești „din superstițiile folclorice, din miturile indiene și din ereziile creștine, toate elemente antiortodoxe ... o metafizică a babelor vrăjitoare sau un galimatias crișnamurtic, cum e teosofia”. Atacat în *Gândirea* în 1943 e și tomismul catolic ca falsă „filozofie creștină” în numele autenticei „metafizici ortodoxe” (susținute în eseurile lui P.P. Ionescu). Crainic se înconjoară tot mai mult de teologi și își publică ritmic prelegerile inaugurale pe teme de actualitate către studenții teologi („Despre demofilie”, în 1941, „Providența divină în istorie” și „Colaboratorii lui Hristos”, în 1942, sau „Ortodoxia română ca funcțiune europeană”, în 1944). Este susținut de teologi ca T.M. Popescu („De la Nero la Stalin”, în 1942) sau E. Vasilescu („Prietenii români ai tomismului” și „Pentru ce tomismul nu este filozofie creștină”, în 1942,

Arhid. Ioan I. Ică jr.

sau „Tradiționalism ortodox și raționalism dizolvant”, în 1943). Pr. D. Stăniloae colaborează și el constant cu eseuri pur teologice („Despre dogmă” și „Temeiurile eterne ale mântuirii”, în 1941, „Considerații în legătură cu sfintele icoane”, în 1942, „Biserica Ortodoxă a Transilvaniei” și „Despre Iisus Hristos”, în 1943, și „Contemplație și asceză”, în 1944). Din 1942 până la sfârșit publică regulat poezii în paginile *Gândirii* și tânărul ierodiacon Valeriu-Bartolomeu Anania (n. 1921), cum din 1936 un colaborator asiduu al revistei fusese și ceva mai vârstnicul scriitor Horia Vintilă (1915-1992).

În 1943 Crainic susține, atât în București, cât și în toate provinciile țării, o serie de conferințe pe teme patriotice, despre Octavian Goga, Avram Iancu, George Coșbuc sau „Transfigurarea românismului”, în care exaltă teologic românismul ca „teantropie” realizată. Pe 4 iunie 1943 prezintă la Zagreb conferința „Poezia noastră religioasă”, pledând pentru crearea, evident sub auspiciile Reichului, a unei Europe unite național și creștine după formula: „pământ național pentru fiecare popor și cer creștin pentru toți laolaltă”. Iar pe 27 noiembrie 1943, într-un moment în care înfrângerea Germaniei hitleriste devenea previzibilă, susține la Weimar conferința „România în Europa nouă”, o tristă apologie a lui Hitler și a Reichului german („Eu cred în steaua marelui Reich german”), precum și a comunității de viziune a naționalismului român cu național-socialismul nazist („triumful românismului la el acasă îl datorăm victoriei național-socialiste. Astăzi România se simte un fragment din Europa cea nouă. Integrați astfel în ordinea lumii noi, am putut să ne aliniem în uriașul front al Răsăritului...”). De altfel, în acei ani Crainic devenise și președintele Asociației Germano-Române. Compromițătoarea conferință de la Weimar a fost publicată în *Gândirea* în numărul ei din martie 1944. În numărul următor, pe aprilie-mai, Crainic revine la teologia pură cu un splendid eseu despre „Dionisie Areopagitul”, iar în numărul ulterior, pe iunie-iulie, care avea să fie și ultimul număr al *Gândirii*, publică ultimul său text. Intitulat „Tehnică fără suflet”, eseuul pornește de la denunțarea barbariei atacurilor aeriene anglo-americane asupra României și întregii Europe „apărate” de naziști pentru a se transforma într-o profetică diatribă împotriva tehnicismului american și sovietic, triumf al civilizației materialiste asupra culturii spirituale umaniste a Europei clasice. Crainic e contemporan aici cu Martin Heidegger și afin cu mai tânărul Constantin Noica. Dincolo de afirmațiile de conjunctură, finalul textului sună astăzi, la peste șase decenii într-o Europă unită economic și în plină civilizație postmodernă hipertehnologizată, ca o previziune de o sumbră actualitate: „Tradițiile de cultură ce stau la temelia fiecărui popor european și intimitatea cu natura și duhul pământului ar feri omul de primejdia pe care o reprezintă o tehnică dezvoltată unilateral. Deformându-l pe om și anexându-l mașinii, această tehnică a atins în războiul actual o culme a rătăcirii și

nonsensului: civilizația a creat orașele, civilizația nimicește orașele de pe fața pământului. Dacă Europa ar ajunge în viitor să fabrice monștrii de tip american, atunci misiunea ei se va fi terminat și nimic de nădăjduit într-o lume mai bună n-ar mai rămâne. Geniul ei e geniul plinătății și armoniei. Numai din adâncul ei de experiență în zestre multimilenară mai poate răsări omul desăvârșit, care să fie model popoarelor pământului. Suferința apocaliptică pe care o îndură din toate părțile, o conduce la conștiința profunde sale diferențieri față de celelalte continente, care-i vor nimicirea, și la o dinamică unitară a misiunii pe care o are de îndeplinit în lume. Căci nenorocirea ce bântuie omenirea contemporană, nenorocire pe care numai spiritul european o poate lecu, e civilizația fără cultură sau tehnica fără suflet.”

23 august 1944 și ocuparea României de trupele sovietice l-au făcut pe Crainic să simtă din plin teroarea unei istorii intrate sub zodiile nefaste ale totalitarismelor și ideologiilor rivale. În timpul bombardamentelor germane asupra Bucureștilor care au urmat, Crainic se îmbolnăvește de pneumonie, e transportat de prof. Ion Petrovici la mănăstirea Cernica, de unde soția sa, dr. Aglae Crainic, l-a dus la Sibiu, unde e internat în clinica universitară a dr. Iuliu Hațieganu. Pe 15 octombrie află din ziare că se află pe lista criminalilor de război venită de la Moscova și e sfătuit să rămână ascuns. Își lasă barbă și se adăpostește prin diferite case din Sibiu. Primarul din Gălănești, județul Rădăuți, refugiat și el, îi face un buletin de identitate pe numele de Ion Vladimir Spănu, negustor de cherestea, refugiat bucovinean, sub care va pribegi prin Transilvania aproape trei ani de zile. Este eliminat din Societatea scriitorilor și Sindicatul ziariștilor, este epurat și din Universitate, iar *Gândirea* e suprimată. În preajma Crăciunului publică sub numele Victor Mărginaș un colind în paginile *Telegrafului Român*. În ianuarie 1945 pleacă din Sibiu devenit nesigur și stă ascuns mai întâi la mănăstirea Sâmbăta de Sus, iar mai apoi la diferiți preoți din sate din Munții Apuseni până în martie 1946 și de pe valea Târnavelor până în mai 1947. Află din ziare că pe 4 iunie 1945 a fost condamnat de Tribunalul Poporului la închisoare pe viață în procesul „ziariștilor fasciști”. În acest interval Crainic redactează manuscrisul primei părți a „Memoriilor” (până la sfârșitul lui 1944) sub titlul *Zile albe, zile negre*, precum și un studiu neterminat în 12 capitole despre *Spiritualitatea poeziei românești*, în fapt o interesantă judecată teologică asupra operei și filozofiei lirice a doisprezece poeți români (Alexandrescu, Arghezi, Blaga, Coșbuc, Eminescu, Goga, G. Gregorian, Șt. O. Iosif, Macedonski, D. Nanu, I. Pillat și Al. Stamatiad). Pe 20 mai 1946 se stinge din viață în mizerie și copleșită de întristare soția scriitorului, dr. Aglae Crainic, în timp ce soțul ei se afla ascuns la preotul din satul Lepindea. În septembrie 1946 se mută la preotul din satul Iclod, iar în martie 1947 la preotul Ioan Sămărghișan din Cerghid, lângă Târnăveni.

Arhid. Ioan I. Ică jr.

Pe 24 mai 1947 îl convinge pe pr. Sămărghițan (care-i salvează manuscritele) să-l denunțe și se predă autorităților în speranța că va fi rejudecat și reabilitat. Este trimis la Târgu-Mureș și de aici la București, fiind deținut la Ministerul de Interne și apoi la Văcărești. I se anulează sentința din 1945 și începe rejudecarea procesului, la care Crainic a fost apărat de Petre Pandrea (1904-1968), cumnat al lui Lucrețiu Pătrășcanu, ministrul comunist al justiției (care avea să fie arestat și el în 1948 pentru naționalism și executat în 1954). Pe 9 decembrie 1947 lui Crainic i se aduce la cunoștință noul act de acuzare, în care se vede acuzat de legionarism, fascism, hitlerism, rasism și ură de clasă, de instigare la război împotriva URSS și de colaborare cu Germania hitleristă. Crainic întocmește un amplu „Memoriu” de răspuns (publicat în 1995), un adevărat testament politic și moral, în care, respingând cu argumente acuzațiile și asumându-și erorile, justifică poziția de scriitor român, creștin, sărac și independent, ca servitor a patriei și interesului național (inclusiv prin alianța cu Germania). Invocă precedentele anterioare ale lui Slavici și Arghezi, condamnați și ei după Primul Război Mondial ca ziariști în serviciul ocupanților germani la 5 ani, fiind grațiați după un an și jumătate.

Din motive ținând de căderea în dizgrație în PCR a ministrului Pătrășcanu, procesul se întrerupe brusc, avocatul Pandrea e exclus din barou (va fi și el condamnat în 1948 la 20 de ani de închisoare, din care a executat șapte, între 1948-1952 și încă alții între 1958-1964). Crainic este transferat la sinistrul penitenciar de la Aiud. Timp de 15 ani scriitorul a fost supus unui regim cumplit de distrugere morală și fizică prin umilințe și înfometări inumane trecând prin experiențe-limită din care s-a salvat interior doar prin credință și poezie (în închisoare va alcătui și memora volumul de poezii *Șoim deasupra prăpastiei* apărut postum, în 1991).

Eliberarea din temniță s-a făcut cu prețul umilitor al „reeducării” și al compromiterii prin anexarea la propaganda regimului comunist român al lui Gh. Gheorghiu-Dej și apoi, din 1965, al lui N. Ceaușescu. În martie 1962 a fost transferat în arestul Ministerului de Interne, unde, la cererea ministrului I. Drăghici, scrie o istorie a Mișcării Legionare. Scrisă într-un stil vehement polemic și încadrată de o introducere și concluzii cu elogii jenante la adresa leninismului, intitulată *Cuibarul ucigașilor*, în 15 capitole și 263 de pagini, lucrarea a rămas în manuscris fiind plagiată apoi de I. Fătu și N. Spălățelu în cartea *Garda de Fier, organizație teroristă de tip fascist* (1971). Este eliberat pe 24 aprilie 1962 și angajat până în 1968 ca redactor la revista Ministerului de Interne, *Glasul Patriei*. Apărută între 1955-1972 de trei ori pe lună și difuzată în afara granițelor țării, revista era adresată în exclusivitate emigrației și exilului românesc, pe care redactorii și colaboratorii – toți intelectuali de dreapta, foști deținuți politici „reeducați”, dar fără drept de semnătură în țară – trebuiau să-i convingă de „umanismul” regimului comunist românesc și să-i determine să se repatrieze ori să renunțe la activitățile

critice față de Republica Populară Română. Era o formă perversă a regimului de a-i compromite în fața străinătății și de a împiedica formarea unor cercuri de rezistență internă, amăgindu-i totodată cu promisiuni deșarte că, în schimbul acestor „servicii patriotice” în afară, vor fi republicați din nou în țară.

O vreme Crainic s-a lăsat amăgit și el de naționalismul comuniștilor români și de iluzia revenirii pe scena literară publică. Între 1963-1964 a scris cel de-al doilea volum al „Memoriilor” despre anii 1946-1947, intitulat *Pribeag în țara mea* și câteva crâmpoie impresionante de „mărturii” din infernul temniței de la Aiud. Și-a rescris totodată „Memoriile” modificate și autocenzurate în speranța editării lor, încercând să publice și poezii, dar fără succes. În 1968 a fost pensionat, iar pe 20 decembrie, la împlinirea vârstei venerabile de 80 de ani, Nichifor Crainic a fost sărbătorit în cercul prietenilor apropiați, într-o emoționantă întâlnire la care au luat parte – pe lângă fiica Nini, căsătorită în 1946 cu inginerul Alexandru Cojan – și vorbit: I. Petrovici, R. Gyr, N. Crevedia, P.M. Vizirescu, pr. D. Stăniloae și alții, printre care inimosul Nedic Lemnaru, fost lucrător în Securitate merit să-l supraviețuieze și devenit prieten intim al scriitorului în ultimii ani de viață.

După o viață de lupte, chin și încercări cumplite, Nichifor Crainic s-a stins din viață lin și ușor, în somn, în noaptea de 19-20 august 1972 la casa scriitorilor din Palatul brâncovenesc Mogoșoaia. Trei zile mai târziu a fost îngropat, prohodit de preoți și de prieteni, în cimitirul „Sfânta Vineri” din București. Pe cruce a pus să i se scrie numai numele, căci așa cum îi spunea testamentar ginerelui său, Al. Cojan: „Acei care vor să știe cine am fost, să mă caute în scrierile mele, în revista *Gândirea*, al cărei mentor am fost, în cursurile de la Facultatea de Teologie, la Academia Română printre membrii căreia am fost. Acolo sunt eu. Sub cruce e un pumn de țărână”.

Denigrat și ignorat, Nichifor Crainic, cu luminile și umbrele personalității sale reactive și controversate, nu a beneficiat încă de o discuție senină și o receptare lucidă a multiplelor sale contribuții la cultura românească interbelică. Poetul și ziaristul, animatorul și teoreticianul cultural, teologul mistic și doctrinarul politic își așteaptă încă exegeții riguroși și obiectivi.

În opinia mea, scriitorul-teolog de la *Gândirea* este simptomatic pentru ceea ce aș numi „criza platonice” de structură a culturii ortodoxe ca soluție a relației cruciforme între cer și pământ, între mistică și politică, proprie creștinismului. Crainic a refăcut, ca și Nae Ionescu și emulii lor, parcursul gândirii și „drama vieții lui Platon” descrise profetic de Vladimir Soloviev într-un eseu cu acest titlu publicat în 1898. După ce într-o primă fază, în *Banchetul*, exalta forța erosului re-generator și realizator al unității între sensibil și inteligibil, divin și uman, precum și în *philia* dintre oameni, Platon misticul se convertește după moartea lui Socrate în doctrinar politic și în creator de utopii sociale de tip represiv. *Republica*, opera

Arhid. Ioan I. Ică jr.

de maturitate, și, mai ales, *Legile*, ultima sa operă, ni-l arată pe ultimul Platon făcând apologia unei cetăți de tip totalitar și a obscurantismului, precum și în căutarea unui tiran care să o realizeze. Tot astfel și Crainic, plecat în 1926 de la mistică Bisericii și creștinismul iubirii al lui Dostoievski, sfârșește după 1937 în utopia și tirania represivului stat etnocratic și pasiunea pentru dictaturi.

Dincolo de această lecție negativă, scump plătită de doctrinarul politic, Nichifor Crainic teologul ne dă o lecție pozitivă permanentă, prin care a influențat în chip decisiv destinul teologiei ortodoxe contemporane, fiindcă ea a fost asumată și desăvârșită la Sibiu de pr. Dumitru Stăniloae. Crainic a fost nu numai cel care a înțeles că nu se poate face Ortodoxie fără „gândire”, fără cultură, literatură și artă. Și în acest sens el a fost, cum bine sublinia în 1940 istoricul bisericesc mărturisitor Teodor M. Popescu (1893-1973), „singurul nostru teolog de interferență”. A fost, în același timp, primul care a înțeles că nu poate exista teologie fără mistică, nici Ortodoxie fără Filocalie. A fost „profesorul de mistică, primul și singurul în toată teologia ortodoxă actuală”. „A dorit să fie preot și n-a reușit, dar a simțit că are o misiune teologică”. „A privit spre culmea cea mai înaltă a teologiei și a redescoperit mistică ortodoxă, floarea spiritualității creștine, Olimpul cugetării teologiei, grădina edenică a sentimentului religios, care zăcea în cărți necercetate și neînțelese, părăsită la periferia intereselor științifice ale teologiei”. În teologie, Nichifor Crainic a fost „un descoperitor și un creator”, un deschizător de orizonturi cerești. Și nu are voie să fie uitat.

Abstract: The theologian Nichifor Crainic taught us a lasting positive lesson, through which he shaped the destiny of contemporary Orthodox theology, because it was assumed and completed in Sibiu by Fr Dumitru Stăniloae. Crainic was not only the one who understood that there could be no Orthodoxy without “thought”, without culture, literature and art. He truly was “our only interference theologian”, as the church historian Teodor M. Popescu (1893-1973) said in 1940. Moreover, he was the first who understood that there could be no theology without mysticism, nor Orthodoxy without Philokalia. In theology, Nichifor Crainic was “a discoverer and a creator”, a theologian who opened heavenly horizons before our eyes. He should be remembered for ever.